

METNE OLMAYANI SÖYLETME: ŞEYH GÂLİB PADİŞAH İÇİN “PEYGAMBER-İ RÛM” DEDİRTİR Mİ?

Kenan ÖZÇELİK*

Bir metnin üretildiği zaman geride kaldıkça onu anlamakta gittikçe zorlanırız. Bunun ana sebebi yaşadığımız zamanın bizde, o metnin ortaya çıktığı dönemdekinden farklı duyuş ve düşünüş şekilleri oluşturmasıdır. Özellikle büyük kültürel değişimlere maruz kalmış bir toplumun bireyi için eski zaman metinlerini anlamak daha fazla birikim, dikkat ve çaba gerektirir. Bu hususta gerekli çaba esirgenir yahut metin aşırı bir özgüvenle okunursa yazarının söylemediği/söyleyemeyeceği bir şey ona yakıştırılabilir; belki de yazar töhmet altında bırakılabilir. Böyle bir hata, alanında ismi duyulmuş, dedikleri ulusal ve uluslararası ilgiye mazhar olan uzman kişilerden sâdır olursa yanlışın sorgusuzca aktarılması ve başka yanlış çıkarımların doğması ihtimali artar.

Şeyh Gâlib’in (öl. 1799) *Hüsn ü Aşk* adlı meşhur mesnevisinde geçen bir mısra şâiri tarafından kastedilmesi mümkün olmayacak bir şekilde yorumlanmıştır: “Ayrıca bir padişaha onun döneminde damgasını vuracak aşk mesnevisi yazmak Osmanlı-Türk mesnevi edebiyatının baştan beri var olan bir iddiasıdır. Şeyh Gâlib, 18. yüzyılda edebiyatın küllenmiş olan bu hedefini, “*Peygamber-i Rûm dense lâyük*” dediği Osmanlı’nın yenilikçilik padişahı, III. Selim (öl. 1808) dönemine damgasını vuran/vuracak olan bir aşk hikayesi yazmayı gerçekleştirmek amacı taşıdığı da düşünülebilir.”¹

Klasik Türk Edebiyatına âşinâ olan, Şeyh Galib’i az çok bilen biri bu iddiadaki tuhaflığı hemen anlar; biraz zahmete katlanıp Şeyh Galib’in *Divanı*ndaki bazı şiirlerde padişahı nasıl algıladığına bakarsa onun böyle bir söz söyleyebileceğine ihtimal dahi vermez. Çünkü söz konusu iddianın dinî bir tarafı vardır ve Osmanlı padişahının dinî olan karşısındaki tutumu bilinmektedir; Osmanlı şairinin de padişah algısında buna dikkat edeceği ortadadır. Çünkü Osmanlı’nın Hz. Peygamber için övgü şiirleri (na’t) yazmış padişahları vardır. Doğrudan bu konuyla ilgili bir çalışmadaki şu tespit mühimdir: “Osmanlı gibi büyük bir devletin Sultanlarının acziyetlerini itirafla Hz. Peygamber’in şefaatine olan ihtiyaçlarını dile getirmesi, kanaatimizce diğer şairlerin acziyet ifadelerinden daha anlamlıdır.”²

Şairin padişahı dinî olanla irtibatlandırmasını anlamak için diğer şairler arasında konu itibarıyla müstesna bir yeri olan Bâkî’nin (ö. 1600) ifadelerine bakmak

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Osmanlı Türkçesi ve İslami Türk Edebiyatı Anabilim Dalı. ozcelikkenan@hotmail.com, ORCID: 000-0001-9255-055X

¹ Nuran Tezcan, *Divan Edebiyatına Yeniden Bakış İnceleme*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016, s. 37.

² Zülfikar Güngör, *Osmanlı Padişahlarından Hz. Muhammed’e Na’tlar*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2009, s. 118.

önemlidir. Çünkü o, dört padişahın saltanatını görmüş, bilhassa Kanuni (ö. 1566) tarafından el üstünde tutulmuştur.³ Bâkî, Kanuni'ye sunduğu bir kasidede onun dini ve şeriatı koruyup kollayan, Allah'ın emirlerine uyan biri olduğunu söyler:

Hâfız-ı dîn-i kavî hâmî-i şer'-i Nebevî

Tâyi'-i emr-i Hudâ tâbi'-i nass-ı Kur'ân⁴

Görüldüğü üzere din söz konusu olduğunda Kanuni gibi bir padişahın bile şairin gözündeki konumu sıradan bir Müslümandan çok da farklı değildir. Dolayısıyla Klasik dönem Osmanlı şairinin, “yenilik padişahı” olsa bile bir padişaha peygamber denilebileceğini söylemesi makul değildir.⁵ Hele bu padişahın Hz. Peygamber'e yönelik duygu ve düşünceleri bilinirse, böyle bir iddia daha da tuhaf karşılanır.

III. Selim de atalarından bazıları gibi Hz. Peygamber karşısında neler hissettiğini oldukça samimi bir üslup ile dile getirmiştir:

Vaktini idrâk edeydim pâyına yüzler süreydim

Vech-i pâkini göreydim Ol Muhammed Mustafâ

Lutf ile ihsân edeydi afvına şâyân edeydi

Derdime dermân edeydi Ol Muhammed Mustafâ

Âh zamânında olaydım gazveye bile gideydim

Ben de çok rif'at bulaydım Ol Muhammed Mustafâ

Eylerim medh ü senâlar bulmada gönlüm safâlar

Bendesine rahm eyler Ol Muhammed Mustafâ

...

Bendedir İlhamî cândan lutfun ümmîd eyler andan

Hıfz ede anı ziyândan Ol Muhammed Mustafâ⁶

³ “Hayatının ilk döneminde güçlük çeken Bâkî, Sultan Süleyman'ın iltifatına eriştikten sonra onun musâhibi olmuş, en yüksek makamlara getirilmiştir.” Halil İnalçık, *Şâir ve Patron*, Ankara: Doğu Batı Yay., 2003, s. 25. İnalçık'ın aynı yerde devamla “Süleyman, iltifat ve iltimasta ölçüyü aşıp onu şeyhülislamlığa getirince...” şeklindeki ifadeleri dalgınlık eseri olmalıdır. Çünkü Bâkî çok istemesine ve o makama oldukça yaklaşmasına rağmen şeyhülislam olamamıştır. Bkz. Mehmed Çavuşoğlu, “Bâkî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yay., 1991, c. 4, ss. 537-540.

⁴ Sabahattin Küçük (Haz.), *Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım*, Ankara: TDK Yay., 1994, s. 7.

⁵ Şeyh Gâlib'in III. Selim'in yenilikçi tarafının farkında olduğu, bunu desteklediği tespit edilmiştir. Konuyla ilgili bkz. Cem Dilçin, “Şeyh Galip'in Şiirlerinde III. Selim ve Nizam-ı Cedit”, *Türkoloji Dergisi*, c. 11, S. 1, 1993, ss. 209-219.

⁶ Kaşif Yılmaz, *III. Selim (İlhâmî) (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkitli Metni)*, Edirne: Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2001, s. 9. Bu na'tın açıklaması için bkz. Güngör, *age*, ss. 94-97.

Görüldüğü üzere III. Selim, Hz. Peygamber devrinde yaşamadığı için hayıflanmaktadır. Hz. Peygamber'in bir askeri olarak onun yanında gaza eyleyemediğinden ötürü üzüntülüdür. Çünkü Osmanlı padişahı olsa bile gerçekte onun kölesidir. Kendini Hz. Peygamber karşısında bu konumda gören bir padişahın, sevip saydığı⁷ bir şair tarafından dile getirilse bile, "Peygamber-i Rûm dense lâyük" şeklindeki bir övgüyü hoş karşılamayacağı kolaylıkla tahmin edilebilir. Haddizatında şairin bunun farkında olmaması da düşünülemez. Buraya kadar söylenenler sadece böyle bir şeyin olma ihtimalini sorgulamaya yöneliktir. Kaldı ki, birazdan da görülebileceği gibi, herhangi bir padişah için herhangi bir şair tarafından söylenmiş böyle bir söz mevcut değildir.

Şeyh Gâlib'in aslında ne dediğine geçmeden onun Hz. Peygamber karşısında III. Selim'i nasıl gördüğüne bakmak da ileri sürülen iddianın yersizliğini göstermek açısından anlamlı olacaktır:

Şehenşâhâ Peygamber-mesnedâ sensin o server kim
Gelir her yüzde bir İslâma etmekçün meded-kârî⁸

Nev nev sipâh îcâd eder âheng-i adl ü dâd eder
Rûh-ı Resûl'ü şâd eder hakkâ budur re'y-i ehem (s. 118)

Bütük hulk-ı azîmi ma'nî-i Kur'ân u Sünnetdir
Bu zıllullâha lâyükdur denirse sâye-i Tûbâ (s. 155)

Edip te'yîd re'yin mu'cizât-ı Seyyidü'l-kevneyn
Kerâmât-ı bülend-i evliyâ olsun nigezbânı (s. 159)

Anlaşıldığı gibi padişah için Hz. Peygamber bir dayanaktır. Ahlakı Kur'an ve Sünnet'e uygun olan padişahın yapıp ettikleri Peygamber'in ruhunu şad eder. Nitekim onun kararlarının Peygamber'in mucizesi ile teyit edilmesi de şairin padişah için temenni ve duasıdır.

Asıl konuya gelirsek: Bahis konusu olan mısra *Hüsn ü Aşk*'ta tevhid, na't ve mi'râciye kısımlarının ardından gelen ve "Der-Vasf-ı Şerîf-i Hazret-i Hudâvendigâr K.S." başlıklı kısımdadır. Bu kısım şu beyitle başlar:

⁷ "...Sultan Selim, Gâlib'in şiir yeteneğine hayran kalmıştı. Sık sık onu saraya çağırıyor, yahut kendisi mevlevîhaneye geliyordu...Padişah Gâlib'in dizine yatıp şiirlerini dinliyor, onu 'pamuk şeyhim' diye çağırıyordu. Bir yandan da onu durmadan ödüllendiriyordu." Halûk İpekten, *Şeyh Gâlib Hayatı, Edebî Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Ankara: Akçağ Yay., 1996, s. 11.

⁸ Naci Okcu (Haz.), *Şeyh Gâlib Dîvânı (Hayatı, Edebî Kişiliği, Şiirlerinin Umûmî Tahlili)*, Ankara: TDV Yay., 2011, s. 108. Diğer beyitler için her defasında dipnotta göstermek yerine bu kaynaktaki sayfa numaraları verilmekle yetinilecektir.

Hatmetti çü enbiyâyı Allâh

Geldi bize evliyâ-yı âgâh (b.137)⁹

İddia sahibini bazı mesnevilerde bulunan padişah övgüsünün¹⁰ *Hüsn ü Aşk*'ta da bulunması gerektiği yönündeki düşünce ve tabii ki ilgili kısmın başlığındaki “Hudâvendigâr” kelimesi yanıltmış olmalıdır. Bu kelimenin Osmanlı padişahlarından I. Murad için kaynaklarda ve kitabelerde kullanılan unvanlar arasında olduğu bilinse de¹¹ III. Selim için kullanıldığı vaki değildir. Öte yandan Mevlevî bir şairin sözleri arasında bu kelimeye rastlandığında akla ilk gelmesi gereken kişi dönemin padişahı değil, Mevlânâ'dır. Çünkü ona babası tarafından verilen bu unvan¹² adeta onunla özdeşleşmiştir. Her nasılsa bu başlığın yanılttığını düşündüğümüz yazar ilgili kısımdaki beyitleri de bu şartlanmışlıkla okumuş olmalı ki beyitlerde geçen “evliyâ, Molla Hünkâr, ulemâ-yı dîn, mağz-ı Kur'ân, ebyât-ı şerîf...” gibi kelime ve tabirler hiç dikkatini çekmemiştir. Aslında Şeyh Galib, Âbidin Paşa'nın Mesnevi Şerhi'nde Molla Câmi'ye atfettiği “Peygamber değil fakat kitabı vardır”¹³ sözüne gönderme yapmış ve aşırı bir övgü ile Mevlana'yı şöyle vafsetmiştir:

Oldu ulemâ-yı dîne fâik

Peygamber-i Rûm denilse lâyük (b. 143)

Yazar belki de Şinasi'nin (ö.1871) Mustafa Reşid Paşa (ö.1858) için yazdığı kasidedeki “Aceb midir medeniyet resûlü dense sana”¹⁴ mısraını hatırlamış ve genellemeci bir düşünce ile Şeyh Gâlib'in de III. Selim'i benzer bir tarzda övdüğünü zannetmiş olabilir.

Bu yazı Türk Edebiyatının klasik dönem metinlerini anlama ve anlatma çabasında olanlara biraz daha dikkatli olunması gerektiğini gösterme amacıyla yazılmıştır. Buraya kadar yazılanlar ile maksadın hâsıl olduğu düşünülmektedir. Yine bu vesile ile görülmüştür ki bir konuda araştırma yapılırken söyleyeni kim olursa olsun ileri sürülen görüşlere mutlaka şüphe ile bakılmalı ve birinci elden kaynaklara müracaat etmeden o görüşler aktarılmamalıdır. Aksi hâlde yanlış görüşler yaygınlık kazanacak ve bir zaman sonra meselenin doğrusu bilinmez olacaktır.

⁹ İlgili kısımdan alınan beyitler için her seferinde dipnot ile referans gösterilmeyecek, parantez içinde beyit numarası verilmekle yetinilecektir. Beyitler için bkz. Şeyh Galip, *Hüsn ü Aşk*, Haz. Orhan Okay- Hüseyin Ayan, 8. Baskı, İstanbul: Dergâh Yay., 2013, ss. 72-74.

¹⁰ Bkz. İsmail Ünver, “Mesnevî”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-416-417 (Temmuz- Ağustos- Eylül 1986), s. 436. Öte yandan Şeyh Gâlib'in yaşadığı dönemde şairlerin klasik dönemdekilerden farklı bir tavır içinde oldukları, kasidenin şair-memduh arasında karşılıklı olarak itibardan düştüğü bilinmektedir. Konuyla ilgili bkz. M. Kayahan Özgül, *Divan Yolu'ndan Pera'ya Selametle Modern Türk Şiirine Doğru*, Ankara: Hece Yay., 2006, s.101-113.

¹¹ Halil İnalcık, “Murad I”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yay., 2006, c. 31, s. 156.

¹² Reşat Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yay., 2004, c. 24, s. 441.

¹³ Semih Ceyhan, “Mesnevî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 29, Ankara: TDV Yay., s. 326.

¹⁴ M. Sadık Erdağı (Haz.), *Şinasi Nazım ve Nesirleri*, Ankara: Öncü Basımevi, 2004, s. 27.